

IDŐBELI ÁTTEKINTÉS

(A *Jeromos Bibliakommentár III. kötete* és a *Bible de Jérusalem* alapján összeállította Thorday Attila)

A kronológiához képest jobboldali oszlopban (931 és 721 között két oszlop) a palesztinai és biblikus eseményeket, míg azzal egybevetve a baloldali oszlopban a környező népek történelmi eseményeit soroltuk fel. A jobboldali oszlopban olvasható biblián kívüli adatokat (a római korszak előtt) *dőltbetűvel* szedtük.

A politikai vagy vallási vezetők nevét – fontosságuknak megfelelően – KISKAPITÁLIS vagy NAGYBETŰKKEL emeltük ki. A próféták nevét vagy a róluk elnevezett könyvcímet (szerkesztésük dátumánál) *félkövérrel* szedtük. A legfontosabb eseményeket szintén *félkövér* kiemelést kaptak.

I. Az ŐSTÖRTÉNET (TER 1–11)

pattintott kőkorszak; tűz; barlangrajzok; beszédnyelv	2.000.000	népies elbeszélések a kezdetekről, Ter 1–11. az ember (Ádám), értelem és szabadság, Ter 1,26. a bűnbeesés. Ádámtól a vízözönig szimbolikusan tíz nemzedék, Ter 5.
az utolsó jégkorszak vége; gyűjtögető életmód; az emberiség elterjedése	13000	A népek felsorolása, Ter 10
állattenyésztés és földművelés; falvak.	9000	Ábel és Káin, Ter 4,2; Hénok, Ter 4,17
festett agyagedények	5000	
réz-megmunkálás; az írásbeliség kezdete (a sumér Uruk városban = Ter 10-ben szereplő Érek várossal)	3500	Tubalkain, a kovácsok atyja, Ter 4,22

II. A PÁTRIARKÁK (TER 12–50)

a bronz használatának elterjedése; az egyiptomi Óbirodalom (piramisok); főváros: Memfis; Mezopotámia: sumérok, majd akkádok	3000	Palesztinában: bronz I. korszak (3100–2100). a kánaániak. Ábrahám ősei nomádok Mezopotámiában
Egyiptom: Középbirodalom (2030–1720) Mezopotámia: sumérok reneszánsza (Ur 3. dinasztia), majd az amoriták növekvő fontossága; átok-szövegek	2000	<i>Középső Bronzkorszak (2100–1550); az amoriták; a XX–XIX. században Egyiptom ellenőrzi szír-palesztin tengerparti sávot, de a középső terület kicsúszik a kezéből (az egyiptomi Szinuhé emlékek); 1850 körül ÁBRAHÁM megérkezik Kánaánba, Ter 12</i>
e korban íródnak az akkád költemények a teremtésről (Enuma elis) és a vízözönről (Gilgames) a XVIII és XII. század: a babiloni 1. dinasztia (amorita): 1750 körül HAMMURABI törvényei		
Egyiptom: a hikszoszok (1720–1552), fővárosuk Tanis	1700	a pátriárkák Egyiptomban

III: MÓZES ÉS JÓZSUE (Kiv; Szám; MTörv; Józs)

Egyiptom: Újbirodalom , 18-20. dinasztia (1552–1070); főváros: Téba; III. Tutmózis (1468–1436) hadjárata Palesztina és Szíria területén	1500	<i>Késő Bronzkor (1550–1200). Hurriták Palesztinában</i>
EKHNATON (= IV. Aménofisz) 1374–1347; Aton isten kizárólagos kultusza; nagy himnusz Atonhoz; főváros: Tell el-Amarna	1400	el-Amarna-i levelek (hapiri; Abdihépa, Jeruzsálem királya)

TUTANKHAMON (1347–1338) Kisázsziában és Észak-Szíriában a hettiták SUPPILULIUMAS (1370–1336) Egyiptom: 19. dinasztia (1304–1184) I. SZETHOSZ (1304–1290)	1350	<i>Ugariti ábécés táblák (XIV-XIII. század)</i>
II. RAMSZESZ (1290–1224); székhely: Pi-Ramszesz; harc, majd szövetségekötés a hettitákkal	1300	<i>Sztélék I. Szethosz és II. Ramszesz korából, Bet-Sánból;</i>
MERNEPTAH (1224–1204) ötödik évére datált sztélé említi “Izrael népe” feletti győzelmet. Mezopotámia: a XIII–XII, században asszír uralom.	1250	A héberek kényszermunkája Pi-Ramszesz építésénél. Kiv 1,11; kivonulás Egyiptomból 1250 körül. MÓZES; Sínai törvényhozás. Kb. 1220–1200 között JÓZSUE behatol Palesztinába; <i>régészeti ásatások (pl. Hácór, vö. Józs 11,10) épületromokat és eszközöket tárt fel a honfoglalást megelőző korból.</i>

IV. A BÍRÁKTÓL SALAMONIG (1200–931) (Bír; 1–2Sám; 1Kir 1–11; 1Krón; 2Krón 1–9)

Egyiptom 20. dinasztia (1184–1070). III. Ramszesz (1175 körül) győzelme a “tengeri népek” felett, akik Egyiptom kapuját támadták.	1200	Vaskor I. (1200–900). A III. RAMSZESZ által visszavert filiszteusok a palesztin tengerparton telepsznek le; a vas használata lassan elterjed. A BÍRÁK kb. 1200–1025 között.
Mezopotámia: 1100 körül I. TIGLAT-PILESZER egyeduralma, majd meggyengül az asszír uralom; kialakulnak az arám államok (Damaszkusz, Coba, Hamat, időlegesen Babilon).	1100	1125 körül Debóra és Bárak győzelmet aratnak a kánaánitákon Tanaknál.
Egyiptom: 21. dinasztia (1070–945); főváros: Tanisz; Ouenamon utazása Bibloszba.	1050	1050 körül a filiszteusok győzelme Áfeknál; Éli halála. SÁMUEL fellépése 1040 körül; a silói szentély. SAUL (1030–1010); székhelye Gíbea; győzelmet arat az ammonitákon és a filiszteusokon; Gilboa védelme; Saul halála.
SZIAMON (975–955) REZON, Damaszkusz királya (1Kir 11,23köv.)	1000	DÁVID (1010–970); Jeruzsálem bevétele 1000 körül; győzelmet arat a filiszteusokon, a moabitákon, Cóba királya felett, a damaszkuszi arámokon, az ammonitákon, az amalekitákon és edomitákon; Hamattal szövetséget köt (2Sám 8)
II. PSZUSZENNÉSZ (955–950)	950	SALAMON (970–931); feleségül veszi a fáraó lányát; negyedik évében kezdi a Templomot építeni (1Kir 6,1); kereskedik Fönícia és Arábia népeivel; irodalmi aktivitás: példázatok, történeti leírások (2Sám 9 – 1Kir 2)

V. JÚDA ÉS IZRAEL (931–721)
(1Kir 12–22; 2Kir 1–17; 2Krón 10–28; Ám; Oz; Iz; Mik)

Egyiptom: 22. dinasztia; főváros: Bubasztisz.

I. SESONK (kb. 945–925)

I. Sesonk hadjárata Palesztinában (karnaki felirat)

I. OSORKON (925–889)

TABRIMON, Damaszkusz királya (1Kir 15,18)

I. BENHADAD (1Kir 15,18)

Asszíria megerősödése:

II. ASSZÚRNASIRPÁL (883–859)

Egyiptom hanyatlása a IX. században és a VIII. század első felében.

II. BENHADAD, Damaszkusz királya

MESA, Moáb királya; Mesa sztélé 840-ből (Omri és Ácháb nyomása, majd Izrael bukása)

HAZAEL, Damaszkusz királya

III. Szalmanaszár 841-ben leveri Hazaelt, s előrenyomul a tengerig, fogadja Jehu törzsét, Tirusz és Szidon királyait.

III. Benhadad, Damaszkusz királya, legyőzi III. Szalmanaszár.

Vas II. kb. (900–600)

A törzsek szichemi összejövetele, az északi törzsek **elszakadása** 931 körül (1Kir 12)

IZRAEL

JÚDA

I. JEROBEÁM (931–910); székhelye Tirca; kultusz Dánban és Bételben.

ROBOÁM (931–913) uralkodásának 5. évében Sesonk kifosztja a Templomot (1Kir 14,25köv.); *Sesonk sztéléje Megiddóban.*

NADAB (910–909)

BÁSA (909–886); Jerobeám házának kiirtása.

ABIJAM (913–911)

AZA (911–870); küzdelem a bálványimádás ellen; szövetség Benhadaddal Bása ellen

ÉLA (886–885)

ZIMRI 7 napos uralkodása

OMRI (885–874); Szamaria alapítása; Moáb földjének felüyelete.

ÁCHÁB (874–853); felesége Izebel, a tiruszi király lánya; templomot épít Baál tiszteletére; palotáját nagyobbítja; *elefántcsont leletek Szamaria romjainál*, vö. 1Kir 22,39. **Illés** próféta reakciója (1Kir 17–19; 21; 2Kir 1).

JEHOSAFÁT (870-848); küzdelem a bálványimádás ellen; szövetségben Áchábbal felüyelete alá vonja Edomot.

Háborúk II. Benhadad ellen (1Kir 20; 22); csata Áfeknél és Rámótnál.

ACHÁSZJA (853–852)

850

Joram (852–841) hadat visel Mesa ellen Júda királyával.

Elizeus (2Kir 2–13). JORAM védelmébe veszi a gileádi Rámotot a júdeai Achászja segítségével Hazaellel szemben. Jehu őt és egész családját megöli.

JORAM (848–841); felesége Atalja, Omri lánya; Baál-kultusz; Edom függetlenné válik.

AHÁSZJA (841); Jehu parancsára megölik.

JEHU (841–814); a Baál-kultusz megszüntetése; Hazael elfoglalja Gileádot.

ATALJA (841–835); a király fiait megölik, kivéve Joás menekül meg; Jehojada összeesküvést szervez, Atalja halála.

JOACHÁSZ (814–798), Jehu fia; harcban III. Benhadad ellen (2Kir 13,3; vö. 2Kir 6,24)

JOÁS (835–796) felújítja a Templomot; Hazael elfoglalja Gátot.

III. ADADNIRARI (810–783); 805-ben fogadja III. Benhadad törzsét és Izrael királyát.

ZAKÍR, Hamat királya. 783 és 745 között Asszíria meggyengül.

Egyiptom: a 22. dinasztia (Bubasztisz) és a 23. dinasztia (Théba) versengése.

III. TIGLATPILEZER (745–727) (Babilonban Pulu néven). **Az elfoglalt területek tartománya olvasztása és lakosságcsere.**

REZIN, Damaszkusz királya.

738 körül Tiglapilezer adófizetésre kényszeríti Rezint és Menahemet.

734 körül elfoglalja Galilea egy részét, megsarcolja Acházt.

732 körül Rezin ellen hadakozik, vége Damaszkusz függetlenségének.

V. SZALMANASSZÁR (726–722)

II. SZÁRGON (721–705); elfoglalja Szamariát, győzelmét apjának tulajdonítja; asszír tartományt alapít Szamaria vidékéből; 720-ban véget vet Hamat uralmának. Szárgon legyőzi az egyiptomi-

800 JOÁS (798–783); Elizeus halála; III. Benhadadtól visszafoglalja az elveszett városokat (2Kir 13,25); győzelmet arat Amacja felett Betsemesben; **osztrakaleletek Szamariában.**

II. Jerobeám (783–743); Izrael határait megerősíti.

750 körül **Ámosz**, majd **Ozeás** fellépése.

ZACHARIA (743)

SALLUM (743)

MENACHEM (743–738) sarcot fizet Asszíria királyának, Pulnak (2Kir 15,19)

PEKACHJA (738–737), megöli Pekach

PEKACH (737–732); Galilea és Gileád elvesztése (2Kir 15,29).

HOSEA (732–724); Egyiptommal szövetezik.

Szamaria ostroma.

722 vagy 721-ben **Szamaria** esete; helyi lakosok elhurcolása, idegenek betelepítése; vallási szinkretizmus kezdete (2Kir 17,5köv.)

AMACJA (796–781); győzelem Edom felett; őt legyőzi az izraeli Joás, megöli Lakisnál.

Uzija/ Azarja (781–740); uralmát kiterjeszti Élat-ig; a mezőgazdaság fejlesztése.

740: **Izajás** meghívása (Iz 6,1).

Jótam (740–736); **Mikeás** fellépése.

Acház (736–716)

Rezin és Pekach ostromolja Jeruzsálemet. **Izajás orákuluma Emmánuelről.** Tiglatpilezer segítségével hívása, aki elfoglalja Damaszkuszt és elveszíti Rezint (2Kir 16,9).

VI. JÚDA ORSZÁGÁNAK PUSZTULÁSA (721–587) (2Kir 18–25; 2Krón 29–36; Szof; Náh; Hab; Jer; Ez)

akat Rafiánál;

palotát épít a Ninive melletti Chorzabádban;

711-ben bekebelezi Asdódot.

721–711 és 703-ban Babilon királya a káldeus Mardukapalidina SZANHERIB (704–681);

EGYIPTOM

24. dinasztia; főváros Szaisz BOKCHORISZ (715–709)

25. (núbiai) dinasztia

SABAKA (710–696)

HISZKIJA (716–687); Szárgon serege elfoglalja Asdódot (Iz 20,1); Mérodak-Baldan követség (2Kir 20,12köv.)

Izajás szolgálata.

701-ben az egyiptomiak és az etiópok (núbiaiak) segítségével győzelmet arat az ekroniták felett Eltekénél. Hiszkijától elragad 46 falut és adófizetésre kötelezi őket.

690 körül hadjárat Arábiában egészen Dumáig. Visszafele Lakis bevétele (ninivei relief, dátum nélkül).

AZARHADDON (680–669)

671 körül elveszi Alsó-Egyiptomot Tirhakától; a nyugati királyok adót fizetnek.

ASSZÚRBANIPÁL (669–630?)

668-ban **Manassét** adófizetésre kötelezi; hadjárata Egyiptomban; Tirhaka visszaveri Téba előtt.

663 körül második egyiptomi hadjárat Tanutamon ellen; Téba kifosztása.

Asszurbanipál könyvtára Ninivében.

ASSZURETILILÁNI (630–623)

Babilon: **az újbabiloni dinasztia** (626–639)

NABUPOLASSZÁR (626–605)

SZINSARISKUN (627–612), Assíria királya.

612-ben KÜAXERÉSZ méd király és Nabupolasszár lerombolja Ninivét.

II. ASSZURUBALLIT (612–609); uralkodik Háránban; 609-ben Mezopotámia visszaveri.

609-ben Nabupolasszár visszaveri az asszírok segítségére siető Nechó seregeit; 606-ban **véget vet az asszír uralomnak**.

605-ben a trónörökös,

TIRHAKA (685–664)

TANUTAMON (664–656)

26. dinasztia (663–625); főváros Szaisz

I. PSZAMMETICH (663–609)

650 körül kiűzi az asszírokat Egyiptomból.

625 körül megállítja a **szkíta betörést**.

700

Hiszkija munkálatai Jeruzsálemben; *a Siloe-alagút felirata*.

Szanherib elfoglalja Júdát, Hiszkiját adófizetésre kényszeríti (2Kir 18,13-16).

Irodalmi aktivitás: Péld 25,1

Szanherib (második?) hadjárata Palesztinában, Lakis elfoglalása; Tirhaka fenyegetése; Szanherib visszavonulása (2Kir 18,17–19,37).

MANASSZE (687–642); pogány kultuszok a Templomban; elhurcolják Babilonba (2Krón 33,11).

AMON (642–640)

JOZIJA (640–609)

630 körül **Szofoniás**

627-ben **Jeremiás** meghívása (Jer 25,3)

650

622-ben a **Törvénykönyv** megtalálása (2Kir 23,25), Szamariára is kiterjedő **vallási reform**; a meglévő történelmi dokumentumok összeállítása; a **Józsue**, a **Bírák**, a **Sámuel** és a **Királyok** könyveinek első redakciója.

612 körül **Náhum**.

Nebukadnezár legyőzi Nechó seregét Karkemisznál és hatalmába keríti Szíriát.

NEBUKADNEZÁR (605–562) 605–604-ben a második szíriai hadjárat; 604–603-ban a harmadik szíriai hadjárat; Askelón bevétele.

601-ben feldúlja Egyiptomot.

599–698 arabok elleni villám-támadások.

597-ban Nebukadnezár ostromolni kezdi a Júda fővárosát, és március 16-án beveszi azt; bebörtönzi a királyt és másit ültet helyére. Jojakint és fiait agyagtáblák említik Nebukadnezár udvarának porciósai között.

587-ben kezdődik Tírusz ostroma, amely 13 évig tart.

568/567 Amazisz elleni hadjárat.

AVILMARDUK (562–560)

NERIGLISAR(560–556)

LABASIMARDUK (556)

NABONID (556–539); miközben Teimában tartózkodik, a trónörökös, BELSAZÁR (Baltazár) leváltja.

555-ben CIRUSZ (=Kürosz), a perzsák királya felkelést szervez hűbérura, Asztüagész méd király ellen.

539. októberében Cirusz seregei elfoglalják Babilont; a kultusztárgyakat visszaszolgáltatja az egyes szentélyeknek.

KAMBÜZESZ (530–522),

NECHÓ (609–594)

A filiszteus Adon király arám nyelvű levele Nechó fáraónak.

II. PSZAMMETICH (594–589)

HOFRA (589–566)

569-től AMAZISZ társuralkodó, majd 566-tól egyeduralkodó király

609-ben Jozija elesik a Nechó fáraóval vívott ütközetben.

JOACHÁZ (609); három hónapnyi uralom után Nechó leváltja, s helyébe testvérét ülteti a trónra. JOJAKIM (609–598)

605-ben Nebukadnezár legyőzi Nechót Karkemisnél (Jer 46,2); Jeremiás **jövendölése a 70 évnyi fogságról** (Jer 25,1.11).

A filiszteusok betörése (Jer 47,1-7); Jojakim vazallusuk három éven át (2Kir 24,1; 2Kron 36,6; Dán 1,1)

600 601 körül Jojakim felkelése. Káldeus és arám hordák betörése (2Kir 24,2).

Habakuk próféta.

JOJAKIN (598–597). Jeruzsálem ostroma; három hónap után Nebukadnezár trónra emeli, majd **elhurcolja Babilonba**; helyette nagybátyját, CIDKIJÁT (= Szedeciás) Jozija fiát ültetik a trónra (597–587). Jeremiás és a hamis próféták. **Ezekiel** megjövendöli Jeruzsálem romba dőlését (Ez 1–23).

588-ban Cidkija felkelést szervez, ezt követően Jeruzsálem ostroma.

587 elején Hofra eltereli a figyelmet; Tírusz ostroma (Ez 26köv.)

587/586-ban **Jeruzsálem elesik**; Cidkija fogságba kerül; a Templom és a Város porig rombolása; újabb deportációk.

Gedalja helytartót hamarosan megölik; Jeremiást Egyiptomba hurcolják (Jer 42köv.).

582-ben újabb deportációk (Jer 52,30)

573-ban Ezekiel látomása a Templom jövőjéről (Ez 40).

Jer 46,13

561-ben Evil-Merodak megkegyelmez Jojakinnak.

549-től Cirusz a médek és perzsák királya; 546-ban elfoglalja Szárdeszt; megölik 530-ban.

III. Pszammetich (525)

550

Iz 40–55 (a Vigasztalás könyve)

ÚJJÁÉPÍTÉS A PERZSA KORBAN (538–333) (Ezd; Neh; Agg; Zak; Mal)

Cirusz fia; meghódítja Egyiptomot, s az perzsa uralom alatt marad 400-ig (27. dinasztiaig).

I. DÁRIUSZ (521–486); átszervezi a birodalmat: Szíria és Palesztina alkotják az 5. satrapiát, Egyiptom a 6.-at.

Perszeopolis palota.
490-ben a maratoni csata

I. XERXÉSZ (486–465)
480-ban elfoglalja Athént, de Szalamisznál csatát veszít.

I. ARTAXERXÉSZ (465–423); felkelés Egyiptomban és Szíriában.

Athénban Periklész.

II. XERXÉSZ (423)

II. DÁRIUSZ (423–404)

II. ARTAXERXÉSZ (404–359/8)
401-ben testvérének, Cirusznak lázadása; a “Tíz-ezer” hadjárata.

500

450

538-ban **Cirusz ediktumot** bocsát ki; visszatérés a fogságból; Sesbaccár helytartó (Ezd 5,14); ősszel az égőáldozati oltár helyreállítása (Ezd 3,3).

537 tavaszán a **Második Templom** alapkövetétele (Ezd 3,8; 5,16).

520–515 között a Második **Templom építése** (Ezd 6,15; Agg 2,15); ZERUBBÁBEL a helytartó és JÓZSUE a főpap; **Aggeus** és **Zakariás**.

498–399: *papiruszok az elephantinei zsidó kolóniáról. Abdiás*

Jeruzsálem falainak építését ellenzik a samaritánusok (Ezd 4,6köv.)

(458-ban Ezdrás küldetése, ha Ezd 7,7 I. Artaxerxészre céloz)

445–443-ben NEHEMIÁS első küldetése (Neh 2,1; 5,14); a városfalak helyreállítása; ellenállás Szanballat (*egy elephantinei papirusz tanúsága szerint Szamaria kormányzója*), az ammonita Tóbiás és az arab Gesem részéről.

Xerxész és Artaxerxész idején **Malakiás**. Ekkor keletkezik valószínűleg **Jób**, **Példabeszédek**, **Énekek éneke** és **Rút**, valamint számos **zsolttár**.

(428-ban Ezdrás küldetése, ha Ezd 7,7-ben olvasott évszámot a 37. évnék tekintjük.)

Artaxerxész halála előtt Nehemiás második küldetése; reformok a MTörv szellemében (Neh 13,6köv.)

419-ben *Dáriusz rendelete a húsvét ünnepével kapcsolatban (elephantinei papirusz)*

410 körül *Elefantinében lerombolják a Jahu templomot.*

A babiloni zsidóság felvirágzása (Murasu család archívuma szerint)

400 körül Egyiptom felszabadul (a 28–30. dinasz-

tia idején, 400–342 között).	400	(398-ban EZDRÁS küldetése, ha Ezd 7,7 II. Artaxerxészre vonatkozik; az Ezdrás által összeállított Pentateuchos törvényesítése, Artaxerxész jóváhagyása; Ezd 7,26)
Platón		
III. Artaxerxész (359/8–338/7)	350	
342-ben Egyiptom újbóli elfoglalása (31. dinasztia: 342–332)		
MAKEDÓN FÜLÖP Arisztotelész		Júda ismét teokratikus állam, saját pénzkibocsátással (<i>drachmáin JHD felirat</i>).
ARZÉSZ (338/7–336/5)		Nagy Sándor előtt működik Joel próféta, és kétségtelenül ekkor íródnak a Krónikák és az Ezdrás–Nehemiás könyvek;
III. DÁRIUSZ (336/5–330)		Nagy Sándor idején keletkezik Zak 9–14
NAGY SÁNDOR (336–323) 333-ban elfoglalja Szíriát. 332-ben lerohanja Tírust és Gázát; behatol Egyiptomba. 331-ben megalapítja Alexandriát . 331-ben Arbelánál győzelmet arat, s ezzel véget vet a Perzsa Birodalomnak. 330–326 között meghódítja keleti satrápiákat és Indiát. 323-ban meghal Babilonban. Egyiptomban a LAGIDÁK uralkodnak		A perzsa kor végén vagy a hellén kor elején keletkeznek Jónás, Tóbiás .

VIII. A HELLENIZMUS KORA (333–63) (1–2Mak; Dán 11)

I. PTOLEMEUSZ SZÓTÉR (323–285)	Szíriában és Babilonban a SZELEUKIDÁK uralkodnak.		Júdea a Lagidák uralma alá kerül 197-ig.
A “Museion” alapítása Alexandriában; Athénban néhány évvel 300 előtt jönnek létre az epikureus és sztoikus iskolák.			
II. PTOLEMEUSZ FILADELFOSZ (285–246) 276–273 között háború Szíriával, s ez folytatódik a római hódításig.	I. SZELEUKOSZ NIKÁTOR (305/4–281); 300 körül alapítja az Orontesz-parti Antiochiát.	300	I. Ptolemeusz zsidókat telepít Egyiptomba, a Szeleukidák pedig Antiochiába (Josephus Flavius).
253 körül lányát, Berenikét II. Antiochusznak adja, aki elveti Laodikét (vö. Dán 11,6).	I. ANTIOCHUSZ SZÓTÉR (281–261); legyőzi a galatákat Kis-Ázsiában.		II. Ptolemeusz fordíttatja le a Törvényt görögre – így jön létre a Septuaginta , a Hetvenes (<i>Ariszteusz apokrif levele</i>).
III. PTOLEMEUSZ EUERGÉTÉS (246–221)	II. ANTIOCHUSZ THEOSZ (261–246)		Tóbiás, Ammanitid helytartója (építkezései Arak-el-Emir); Zénon archívuma;
Egyiptom fennhatósága (vö. Dán 11,7).	247 az arszacidák (pártusok) korának kezdete.	250	Palesztina hellenizációja. Valószínűleg ekkor íródnak: Prédikátor és Eszter .
IV. PTOLEMEUSZ FILOPÁTOR (221–205)	246-ben Laodiké megöletti Berenikét és fiát (vö. Dán 11,6).		

<p>217-ben győzelem Antiochusz felett Rafiánál (Dán 11,11)</p> <p>V. Ptolemeusz Epifánész (204–180)</p> <p>199–198 között támadásba lendül Szkopa, Ptolemeusz parancsnoka.</p> <p>Szidon ostroma, Szkopa nem tudja megtartani (vö. Dán 11,15) A paneioni veresége után Egyiptom elveszítette egyeduralmát a</p>	<p>II. SZELEUKHOSZ KALLINIKOSZ (246–226)</p> <p>III. SZELEUKOSZ KALLINIKOSZ (226–223)</p> <p>NAGY III. ANTIOCHUSZ (223–187); sok, többnyire győztes hadjárat (vö. Dán 11,10).</p> <p>202–200 között visszafoglalja Palesztinát; ostrom alá veszi és elfoglalja Gázát (vö. Dán 11,15 (?)).</p> <p>198-ban Antiochusz Szkopa seregét Paneionnál.</p>	<p>III. Ptolemeusz és IV. Ptolemeusz győzelmi áldozatot mutatnak be Jeruzsálemben (<i>Josephus Flavius és 3Makk</i>)</p> <p>200</p>
<p>térségben.</p> <p>197-ben Flaminius legyőzi a makedón V. Fülöpöt (vö. 1Mak 8,5).</p> <p>193-ban III. Antiochusz feleségül adja lányát, Kleopátát V. Ptolemeuszhoz (vö. Dán 11,17).</p> <p>189-ben a római scipioniták legyőzik III. Antiochusz seregét Magnéziánál (vö. Dán 11,18); az Apaméi békekötésért nagy árat fizet: fiát, a későbbi IV. Antiochuszt Rómába hurcolják (1Mak 8,6köv.).</p> <p>187-ben III. Antiochuszt meggyilkolják Élümedben (vö. Dán 11,19).</p> <p>IV. SZELEUKOSZ FILOPÁTOR (187–175), akit minisztere, Heliodorusz gyilkol meg.</p> <p>IV. ANTIOCHUSZ EPIFÁNESZ (175–164) 169-ben hadjáratot vezet Egyiptomba, visszafele kifosztja Polübé templomát.</p> <p>168-ban második hadjárat során a makedón király, Perzeusz legyőzése (vö. 1Mak 8,5); Alexandria mellett Caius Popilius Laenas meghátráltatja (vö. Dán 11,29).</p> <p>I. MITRIDÉSZ, pártusok királya (171–138)</p> <p>165-ben IV. Antiochusz az örmények és pártusok ellen indul; 164 novemberében bekövetkezett halála után fia veszi át a trónt: V. ANTIOCHUSZ EUPÁTOR (164–162), de a hatalmat Lüziász kormányzóként gyakorolja.</p> <p>I. DÉMÉTRIUSZ SZÓTÉR (161–150), IV. Szeleukosz</p>	<p>175</p>	<p>Júdea a Szeleukidák uralma alatt (200–142), vö. 1Mak 13,41.</p> <p>III. Antiochusz rendelete megerősíti a zsidók teokratikus státuszát (vö. 2Mak 4,11)</p> <p>II. Simon (Oniász fia) főpap; munkálatok Jeruzsálemben (Sir 50); Jézus, Sirák fia könyvének keletkezése.</p> <p>III. Oniász főpap idején Heliodorusz el akarja rabolni a Templom kincseit (2Mak 3; Dán 11,20).</p> <p>175/4-ben Jázon (III. Oniász testvére) főpap; Jeruzsálem Antiochia néven görög város (2Mak 4,9)</p> <p>172-től Menelausz a főpap, aki 170-ben megöleti III. Oniászt (Dán 9,26; 11,22)</p> <p>Első egyiptomi hadjárat (Dán 11,24-28; 1Mak 1,16-19); a Templom kifosztása (1Mak 1,20-24; 2Mak 5,15-16).</p> <p>Második egyiptomi hadjárat (Dán 11,29; 2Mak 5,1).</p> <p>164–164 között nagy vallásüldözés; a Templomban áldoznak az olimpiai Zeusznak (1Mak 1,59; 2Mak 6,2; 10,5; vö. Dán 11,31). Apolloniusz sokakat lemészárol Jeruzsálemben (1Mak 1,30; 2Mak 5,24).</p>

fia, megöleti elődjét és kormányzóját.
152–150 között Alexander Balasz I. Démétriusz hatalmára tör, akit legyőz a harcban.

Kialakul a farizeusok és a szadduceusok csoportja.
Ebben a korban íródik néhány apokrif irat (Jubileumok könyve, Tizenkét pátriárka végrendelete).

Alexander Balasz (150–145); feleségül veszi VI. Ptolemeusz lányát, Kleopátrát.

148-ban Makedónia római provincia lesz.
146-ban Kartágó és Korintus lerombolása.

II. DEMETRIUSZ (145–138 és 129–125).

VIII. PTOLEMEUSZ FISKON (145–116).
VI. ANTIOCHUSZ (Alexander Balasz fia) (145–142).

142-ben TRIFON megöleti VI. Antiochoszt, és ő kormányoz 138-ig.

140–138 között Demetriusz hadjárata a pártusok ellen; fogságban marad 129-ig.

VII. Antiochusz Szidetesz (138–129); utódai a testvérgyilkosságokban felőrldnek, s így elveszítik ellenőrzésüket Palesztina felett.

133-ban III. Attalusz pergamoni király a rómaiaknak adja országát.

129-ben létrejön Ázsia provincia.

MATTATÍÁS pap felkelést szervez; a haszidok csatlakoznak (1Mak 2,42; vö. Dán 11,34); halála után fia, JÚDÁS MAKKABEUS folytatja a harcot (166–160).

164 elején megállítja Liziász előrenyomuló seregét (1Mak 4,28-35; 2Mak 11), és egyezséget köt vele.

Dániel könyvének keletkezése.

IV. Antiochusz haláláról 2Mak 9.

164 decemberében a **Templom megtisztítása** és újr szentelése (1Mak 4,36köv.; 2Mak 10,3köv.).

163-ban Liziász második hadjárata (1Mak 6,28köv.); V. Antiochusz vallási békét köt a zsidókkal (2Mak 11,22-26; 13).

Júdás szövetségre lép Rómával (1Mak 8).

Alkimusz főpap Démétriuszhoz fordul Júdás ellenében (2Mak 14).

160-ban Nikánor legyőzése (1Mak 7; 2Mak 15).

Kirenei Jázon megírja művét (2Mak 2,23), amiből készül a **Makkabeusok második könyve**.

Makkabeus Júdás meggyilkolása után testvére, JONATÁN lesz az utóda (160–143); Michmaszban előbb bíróként lép fel, majd 152-ben Alexander Balasz elismeri őt főpapnak.

A **qumráni esszénus közösség** megalakulása (vö. *Zsidó régiségek*, XIII, 171köv., *A közösség szabályzata*).

150

Jonatán jelen van Alexander Balasz és Kleopátra esküvőjén; vezérnek és helytartónak nevezik ki (1Mak 10,65).

146-ban Jonatán legyőzi Apolloniusz helytartót, és bevonul Szíria partvidéki városaiba.

145-ben II. Demetriusz megerősíti Jonatán jogát Júdeában és Szamaria déli területén.

144-ben Jonatán szövetséget köt Rómával és Spártával (1Mak 12,1-23).

143-ban Trifon csellel elfogja és kivégzi Jonatánt; utódja testvére, SIMON lesz; elfoglalja Joppét, hogy kikötője legyen. Elismeri Demetriuszt, aki pedig elismeri őt főpapnak és etnarkának (142-től).

JOHANNESZ HIRKÁNUSZ a hadsereg vezére. 141-ben megszűnik a Szeleukidák uralma (1Mak 13,51).

139-ben megújítják a szövetséget Rómával.

134-ben Simon főpapot megöli veje, Ptolemeusz; befejeződik a **Makkabeusok első könyve**.

84 körül III. ARETÁSZ nabateus király elfoglalja Szíria tengerparti vidékét.

67-ben Kréta és Kürené római provinciává válik.

66–62 között POMPEIUS hadjárata Keleten; Pontusz és Bitinia római provincia.

64-ben, Antiochiában Pompeius bukottnak tekintti II. Fülöpöt, az utolsó Szeleukida királyt; **Szíria római provincia.**

63-ban Pompeius Damaszkuszban.

53-ban Crassus vereséget szenved a pártusoktól.

VII. KLEOPÁTRA, egyiptomi királynő (51–30).

48-ban CÉZÁR legyőzi Pompeiust Farzalusznál.
44-ben meghal Cézár.

41–30 között ANTONIUS Keleten.

40–38 között a **pártusok** Szíriában és Palesztinában.

31-ben OCTAVIANUS legyőzi Antonius-t az tengeri csatában **Actiumnál**; Antonius és Kleopátra öngyilkossága; Egyiptom római provincia.

29-ben Octavianus császár lesz, 27-ben felveszi az AUGUSTUS címet; Szíria birodalmi provincia; Heródes “szövetséges király”.

25-ben Galácia római provincia.

23-ban Heródes hatalmat kap Trakhonitisz, Batanea, majd 20-tól Pánea (Iturea) felett is.

10 körül SULPICIUS QUIRINUS Szíria helytartója.

JOHANNESZ HIRKÁNUSZ főpap és etnarka (143–104); elfoglalja Moábot és Szamariát, a Garizim-hegy szentélyét lerombolja.

I. ARISZTOBULOSZ (104–103) elsőként veszi fel a király nevet.

ALEXANDER JANNEUSZ (103–76); állandó küzdelem a farizeus-pártiakkal.

ALEXANDRA (76–67).

II. ARISZTOBULOSZ király és főpap (67–63).

65-ben II. Hirkánusz és III. Aretász ostromolják Jeruzsálemet, de Pompeius felszólítására visszavonulnak.

100–50 között keletkezik **Judit könyve.**

IX. PALESZTINA RÓMAI FENNHATÓSÁG ALATT (KR.E. 63 – KR.U. 135)

63-ban **Pompeius elfoglalja Jeruzsálemet**; Hirkánuszt főpappá nevezi ki; Arisztobuloszt és fiát Rómába viteti; Júdeában a hatalmat gyakorlatilag Hirkánusz minisztere, az idumeus ANTIPATER gyakorolja; a Hasmonaeus család utolsó tagjainak felkelése.

54-ben Crassus kifosztja a Templomot.

50 körül, Alexandriában íródik a **Bölcsesség. Salamon zsolttárai.**

47-ben Cézár HIRKÁNUSZ-t etnarkának nevezi ki (47–41).

Antipater fia, Heródes Galilea hadvezére, elfojtja Ezekiás felkelését.

43-ban Antipatert megmérgezik.

41-ben Antonius tetrakának nevezi ki Heródest és testvérét, Fasaélt.

40-ben a **pártusok** ANTIGONUSZ-t teszik meg királynak és főpapnak; Heródes Rómába menekül, Hirkánusz megrokkban.

39–37 harcok Heródes és Antigonusz között.

37-ben **Heródes elfoglalja Jeruzsálemet**; tényleges király (37–4); 30-ban kivégzi apósát, II. Hirkánuszt, 29-ben feleségét, I. Mariamnét; az Antonia-vár és királyi palota építése.

20/19 telén elkezdődik a **Templom újjáépítése.** Hillél és Sammáj farizeus, írástudói iskoláinak versengése.

100

50

6–4 között QUINTILIUS VARUS, Szíria helytartója.
4-ben Augustus megerősíti Heródes végrendeletét, de Archelausznak nem adja meg a király címet.

SABINUS, Augustus szíriai javadalom-kormányzója.

i.e. 4 – i.u. 6 között ARCHELAUSZ Júdea és Szamaria tetrakája.

i.e. 4 – i.u. 39 között HERÓDES ANTIPÁSZ Galilea és Pérea etnarkája.

i.e. 4 – i.u. 34 között Fülöp Batanea, Trakhonitisz és Iturea (Pána) tetrarkája.

6-ban Augustus leteszi és számúzi Arkelauszt;
Júdea római provincia.

19-ben meghal Augustus; utódja TIBERIUS (14–37).

26–36 között PONCIUS PILÁTUS helytartó.

“Poncius Pilátus Krisztust kínhálálra ítélte” (Tacitus: *Annales*)

29 húsvétja előtt kenyérszaporítás (Jn 6,1; Mt 14,13).

A sátoros ünnepen Jézus ismét Jeruzsálemben (Jn 7–10).

10

Népszámlálás és adóösszeírás Quirinus, Szíria helytartója idején (Lk 2,2)

9–8-ban Heródes behatol a nabateusok földjére; feljelentik Augustusnál; időlegesen kegyvesztetté válik.

7 körül megöleti I. Mariamnétól született két fiát, Alexandert és Arisztobuloszt.

7-ben vagy 6-ban a názáreti **JÉZUS születése.**

4 márciusában zendülés a templomkapura függesztett aransas miatt; Heródes megöleti legidősebb fiát, Antipatert, és végrendeletében Arkelausznak, Antipásznak és Fülöpnek juttat országot.

4 március végén / április elején Jerikóban **meghal Heródes**; holttestét Arkelausz Heródiumba viteti.

4 húsvétján (április 11-én) Arkelausz leveri a jeruzsálemi lázadást, majd Rómába megy, hogy Augustus beiktassa.

Sabinus jeruzsálemi küldetése; az egész országban ellenállások, zavargások fogadják; a galileai Júdas felkelése (Csel 5,37); a farizeusok **zelóta** csoportja a Rómának való engedelmesség és az adófizetés megtagadására buzdít (vö. Mt 22,17); Varus segítségével üldözi a lázadókat; kb. 2000 főt keresztre feszített.

Mózes mennybemenetele (apokrif).

1

Fülöp tetrarka felépíti Betszaidát, valamint megszépíti Pánaét, amit Augustus tiszteletére Cezáreának nevez el.

5–10 között Saul (Pál) születése Tarzusban; idősebb Gamálielnél nevelkedik (Csel 22,3; vö. 5,34)
ANNÁS főpap (6–15).

15-ben Valerius Gratus leteszi Annást, akit három főpap követ, majd KAIFÁS (18–36).

17-ben Antipasz megalapítja **Tibériás** várost

27 őszen **KERESZTELŐ JÁNOS** fellépése (Lk 3,2).

Heródes Antipász elveszi testvére feleségét.

28 tavaszán Jézus megkezdni nyilvános működését; húsvétkor Jeruzsálemben (Jn 2,13); a Jn 2,20-ban emlegetett 46 év visszanyúlik a 20/19 telén kezdődő újjáépítésre.

29 elején bebörtönzik, majd lefejezik Keresztelő Jánost (Mt 14,3).

30 húsvét (nisan 14, április 8) előestéjén **meghal Jézus** (Jn 19,31).

34-ben Fülöp tetrarka utód nélkül hal meg, országát Tiberius Szíria tartományhoz csatolja.

VITELLIUS Szíria helytartója (35–39).

37 márciusában meghal Tiberius, utódja CALIGULA (37–41).

Caligula I. AGRIPPÁ-nak, Arisztobulosz fiának adja Fülöp és Lizániás területét, a király címmel (37–44).

38-ban az alexandriai zsidók üldözése.

39-ben a zsidó filozófus, Filón követként megy Rómába (meghal 41-ben).

PETRONIUS, Szíria helytartója (39–41). Caligula száműzi Antipászt, majd területét I. Agrippának adja.

CLAUDIUS császár (41–54); római beiktatásán részt vesz I. Agrippa, akinek adományozza Júdeát és Szamariát.

41-ben íródik Claudius levele az alexandriaiaknak.

VIBIUS MARSIVS, Szíria helytartója (42–44).

44 tavaszán meghal I. Heródes Agrippa; Júdea ismét **prvincia** (44–66).

30

30 pünkösdjén kiárad a Szentlélek az Egyházra (Csel 2); kialakul a jeruzsálemi ősegyház. Pilátus nehézségei a zsidókkal az uralkodói jelvények és pajzsok Jeruzsálembe vitele miatt; vízvezetékét épít.

33 körül vita támad az ősegyház szolgálattevői körül (Csel 6,1).

34 körül István diakónus halálra kövezése, a közösség szétszéled (Csel 11,19).

36-ban Saul megtérése (vö. Gal 2,1), Pál visszavonul Arábiába.

36-ban Vitellius leteszi Kaifást, és Jonatánt nevez ki főpapnak.

35 körül Poncius Pilátus lemészároltatja a szamaritanusokat Garizim hegyén.

36 húsvétján Vitellius Jeruzsálemben; Kaifás főpap helyére Annás fiát, JONATÁN-T ülteti.

36-ban (vagy 38-ban) Pál visszatér Damaszkuszba, megmenekül (2Kor 11,32), és felkeresi az egyház vezetőit (Gal 1,18), Pétert és Jakabot (Csel 9,25).

36 őszen Poncius Pilátust Vitellius Rómába viteti, ahol bíróság elé állítják és kivégzik.

37 húsvétján Vitellius Petrába vezető útján felkeresi Jeruzsálemet; Jonatán helyére testvérét, TEOFILT teszi főpappá (37–41).

37 körül az Antióchiai egyház alapítása (Csel 11,19).

39-ben Caligula parancsot ad, hogy szobrát állítsák fel a Templomban. Petroniusnak és I. Agrippának köszönhetően az ügy addig húzódott, míg Caligulát meggyilkolták.

34–45 között PÉTER Szamariában (Simon mágus), a tengerparti síkságon (Kornéliusz százados) és Jeruzsálemben (Csel 8,1–11,18)

Nagy Heródes országa ismét helyreáll. Agrippa elkezd építeni Jeruzsálem 3. falát, de Claudius leállítja a munkálatokat. Sok építkezés, különösen Bejrút kiépülése.

CUSPIUS FADUS, procurátor (44–46).

CASSIUS LONGINUS, jogtanácsos, Szíria helytartója (45–50).

TIBERIUS ALEXANDER, helytartó (46–48), Filón unokaöccse.
Éhezések a Birodalom több pontján.

VENTIDIUS CUMANUS, helytartó (48–52).

II. AGRIPPA, I. Agrippa fia, 48–53 között Khalkisz királya, 49-ben a Templom felügyelője, a főpap kinevezési jogával.

49-ben Claudius „elűzi Rómából a zsidókat, akik Chrestos ösztönzésére cselekszenek” (Suetonius); vö. Csel 18,2.

UMMIDIUS QUADRATUS, Szíria helytartója (50–60).

52-ben GALLIÓ, Seneca testvére, Akhája prokonzula.

II. Agrippa, Róma kegyeltje; Claudius számúzi Cumanus-t.

ANTONIUS FÉLIX, júdeai prokurátor (52–60), Pallas felszabadított testvére; feleségül veszi DRUZILLÁ-t, II. Agrippa nővérét, aki már Azíz, Émes király felesége (vö. Csel 24,24).

53-ban Claudius II. Agrippának adja Khalzisz helyett Fülöp és Lizíniasz területét, valamint Észak-Libanont.

NÉRÓ császár (54–68).

55-ben Néró Agrippa uralma alá adja Galilea és Pérea egy részét.

CORBULON, Szíria helytartója (60–63).

PORTIUS FESTUS, prokurátor (60–62).

LUCCEIUS ALBINUS, prokurátor (62–64).

CESTIUS GALLUS, Szíria helytartója (63–66).

64 júliusában Róma lángokban áll, a keresztények helyi üldözése.

Gessius Florus, prokurátor (64–66).

66-ban zsidó lázadás Alexandriában.

66–67 Néró kijelöli VESPASIANUS-t és fiát, TITUS-t, hogy rendet teremtsenek Palesztinában.

44 húsvétja előtt Agrippa lefejezteti idősebb JAKABOT, JÁNOS TESTVÉRÉT; az ünnep során bebörtönzi Pétert (Csel 12), majd néhány napra rá meghal.

ANANIÁS, a főpap (47–49), Csel 23,2.

Fadus helytartó és Teudas hamis próféta (vö. Csel 5,36).

46–48 között **Pál első missziós útja**: Antióchia, Ciprus, a pizídiiai Antióchia, Lisztra (Csel 13,1köv.).

48 körül éhezés Júdeában, amit a szombatév súlyosbít. A zsidó hitre tért Helén királynő látogatása Jeruzsálemben. Pál és Barnabás az antióchiai közösség anyagi támogatását viszik a jeruzsálemieknek. A **jeruzsálemi zsinat**: a pogányságból megtértek nincsenek a Törvény megtartására kötelezve (Csel 15,6köv.; Gal 2,1köv.).

50

50 körül írásba foglalják a szóbeli igehirdetést: **arám nyelvű Máté** és más **gyűjtemények**.

49–52 között Pál második útja: Lisztra (Timóteus), Frígia, Galácia, Filippi, Tesszaloniki, Athén (beszéd az Areopáguszon).

51-ben **Első levél a tesszalonikieknek**.

52 tavaszán Pál megjelenik Gallió bírósága előtt; télen felmegy Jeruzsálembe (?), majd Antióchiába (Csel 18,22).

A zsidók a Cumanus által támogatott szamaritanusokkal küzdenek; a Jeruzsálembe látogató Quadratus Cumanust 52 húsvétján Rómába küldi.

Félix megszünteti a fosztogatásokat.

JONATÁN főpap (52–59).

53–58 között Pál harmadik útja; Apolló Efezusban, majd Korintusban.

54–57 között Galácián és Frigián áthaladva Pál 2 év és 3 hónapot tölt Efezusban; 56-ban (?) innen íródik a **Levél a filippieknek**, 57 húsvétja táján az **Első levél a korintusiaknak**, majd rövid látogatás Korintusban (2Kor 12,14), visszatér Efezusba, és **Levél a galatáknak (?)**.

57 végén átutazik Makedónián, **Második levél a korintusiaknak**.

57/58 telén Korintusban (Csel 20,3; vö. 1Kor 16,6); **Levél a galatáknak (?)**; **Levél a rómaiaknak**.

58 húsvétján Filippiben (Csel 20,6), majd a tengeren át Cezáreába.

58 nyarán Jeruzsálemben JAKAB, AZ ÚR TESTVÉRE s zsidókeresztény közösség vezetője.

58 körül Félix szétveri az egyiptomi hamis próféta csoportját az Olajfák hegyén (vö. Csel 21,38); megöleti az általa kinevezett Jonatán főpapot.

58 pünkösdjén letartóztatják Pált a Templomban, hogy Ananiás és a Főtanács elé vigyék; Cezáreába hurcolják, ahol Félix kihallgatja; másfél éven át őrizetben tartják.

MUCIEN, Szíria helytartója (67–69).

68 áprilisában GALBA császár.

68 júniusában NÉRÓ öngyilkossága.

69 januárjában a Pretorium császárnak kiáltja OTHÓ-t.

VESPASIANUS császár (69–79); megbízza Titust Jeruzsálem ostromával.

70 végén Júdea birodalmi provincia, amelyet a X. légióra bízunk; Cézarea római kolónia.

60-ban kihallgatást kér Festustól, s a császárhoz fellebbez. Agrippa és Bereniké előtt védi ügyét. 60 őszén Rómába viteti magát; hajója viharba kerül Málta közelében.

61–63 között katonai őrizet alatt Rómában; apostoli tevékenységet folytat; **Levél a kolosszeieknek; Levél az efezusiaknak; Levél Filemonnak; Levél a filippieknek (?)**.

62-ben Ananiás főpap **megköveztetti Jakabot**, az Úr testvérét (Festus halála után, de még Albinus érkezése előtt). A jeruzsálemi egyház vezetését Simeon (Kleofás és Mária fia) veszi át (Euszebiosz); **Jakab levele (?)**.

II. Agrippa felmenti hivatalából Ananiást.

63-ban Pál elhagyhatja római háziőrizetét, s talán Hispániába is eljut (Róm 15,23).

64 körül **Péter első levele(?)**; **Márk evangéliuma (?)**.

64 (vagy 67?)-ben **Péter vértanúsága** Rómában.

65 körül Pál Efezusban (1Tim 1,3), Krétán (Tit 1,5), Makedóniában, ahonnan küldi **Első levél Timóteusnak (?)** (1Tim 1,3) és kétségtelenül a **Levél Titusznak**.

Talán még 70 előtt íródik a görög nyelvű **Máté evangéliuma, Lukács evangéliuma**, és az **Apostolok cselekedetei**.

66 nyarán Florus keresztre feszített zsidókat Jeruzsálemben, de a további felkelés menekülésre kényszeríti. Zavargások Cezáreában és az egész vidéken.

66 szeptemberében Cestius Gallus megtámadja Jeruzsálemet; nagy veszteségek árán visszavonul. A város tehetősebb rétege és a keresztények elmenekülnek (vö. Lk 21,20köv.), s **Pella** városban telepednek le (Euszebiosz).

67-ben Vespasianus 60.000 férfi élén ismét meghódítja Galileát (JOSEPHUS-t, a forradalmi kormányzót bebörtönzik).

67 körül **Levél a zsidókhöz (?)**; Pált ismét bebörtönzik Rómában, **Második levél Timóteusnak (?)**, majd lefejezik.

67–68 között a GISALAI JÁNOS vezette zelóták megmenekülnek, de Ananiást és más vezetőket legyilkolnak.

68-ban Vespasianus elfoglalja a tengerparti vidéket és a Jordán völgyét (Qumrán lerombolása); Néró halála miatt elhalasztja Jeruzsálem ostromát.

68–69 között a szikáriusok tartják magukat Jeruzsálemben, Heródiúm, Maszada és Macharius várában.

LUCILIUS BASSUS, Júdea helytartója (71–72).
72-ben alapítják **Flavia Neapolis**-t.

FLAVIUS SILVA, Júdea helytartója (73).

A szikáriusok egy része Egyiptomba menekül, de kiszolgáltatják őket Rómának; Oniás templomának bezárása Leontopolis-ban.

TITUS császár (79–81).

DOMITIANUS, Titus testvére császár (81–96).
95-ben kivégezteti unokatestvérét, a keresztény Flavius Clemens-t, és számúzi annak feleségét, Flavia Domitilla-t.

NERVA császár (96–98).

TRAJANUS császár (98–117).

106-ban CORNELIUS PALMA, Szíria helytartója elfoglalja a nabateusok országát, **Arábia provincia**.

111–113 között IFJABB PLÍNIUS, Bithínia helytartója, levele a keresztények üldözéséről; a **Trajanus felirat**.

114–116 között Örményország, Asszíria és Mezopotámia anektálása: **a Római Birodalom fénykora**.

117-ben a **zsidók felkelése** szerte Keleten, lázadások az új provinciákban; leveri a mór származású LUSIUS QUIETUS, ezért kinevezik Júdea helytartójának.

HADRIANUS császár (117–138); a Birodalom határát kiterjeszti az Eufráteszig.

70 húsvétján zarándokok sokasága Jeruzsálemben; **Titus bekeríti a Várost**, négy légió ostrom alá veszi; a falak 3. majd 2. gyűrűjét, majd az Antónia-várat elfoglalják; éhezés;

70 augusztus elején megszűnik az áldozatbemutató; 29-én **felgyújtják a Templomot** (vö. Jer 52,12 és Josephus); a birodalmi jelvények előtt mutatnak be pogány áldozatot (vö. Mt 24,15).

70 szeptemberében elfoglalják a felsővárost és Heródes palotáját; a lakosságot legyilkolják vagy kényszermunkára ítélik.

Titus Szíriában: a gladiátori játékok során zsidókat ölnek meg.

71 nyarán Vespasianus és Titusz diadalmenete Rómában, diadalívet emelnek Titus dicsőségére. Bassus elfoglalja a Heródium és a Machairus erődítményt.

Silva ostrom alá veszi Maszadát; Éleazár (a galileai Júdás leszármazottja) és szikárius társai inkább öngyilkosok, mint megadják magukat (73 húsvétján).

A **zsidókeresztények** egy része visszatér Jeruzsálembe. Rabbi Johannan ben Zakkai megalapítja a **Jamniai Akadémiát**, mint a Szanhedrin utódát; utódja II. Gamáriel; a Misna összegyűjtésének első szakasza.

70–80 között **Júdás levele** (?), majd **Péter második levele** (?). *2.Esdr. (apokrif)*.

78 körül íródik Josephus: *Zsidó háború*.

93 körül Josephus: *Zsidó régiségek*.

95 körül János apostol száműzetése Patmosz szigetén; **Jelenések könyve**; *Római Kelemen levele a korintusiaknak*.

János evangéliuma; **János levelei**; küzdelme a doketizmus ellen.

Didakhé.

Trajanus uralkodásának elején **János halála Efezusban**. 107-ben Jeruzsálem második püspöke, **Simeon vértanúsága**; a második felkelésig 13 püspök mindegyike zsidókeresztény.

110 körül ANTIÓCHIAI IGNÁC **hét levele**, vértanúsága Rómában.

Kevéssel utána János tanítványa, SZMIRNAI POLIKÁRP **levele a Filippieknek**.

Salamon ódái (apokrif).

Quietus Trajanus szobrát állítja fel a Templomoltára előtt (Hüppolitus); Hadrianus elmozdítja, majd halálra ítéli.

130 körül **Barnabás levele (apokrif)**; PAPIAS, a Frígiai Hieropolis püspöke; Alexandriában a gnosztikus BAZILIDÉSZ.

130-ban Hadrianus Jeruzsálemben jár: elhatározza a város újjáépítését (Aelia Capitolina), és a templomot Jupiternek dedikálja.

128–134 közötti második nagy útja során befejezi az athéni Zeus templom építését, s Capitoliumnak nevezi.

TINEIUS RUFUS, Júdea, PUBLICUS MARCELLUS Szíria helytartója.

Júdea tartományt Szíriához csatolják: **Szír-Palesztin provincia**; Jeruzsálem római kolónia, ahova zsidók nem léphetnek be, új elnevezése: **Aelia Capitolina**.

131–135 között **a második zsidó felkelés.**

SIMEON BEN KOSÉBA (*levelek Murabbaat-ból*) hatalmába keríti Jeruzsálemet, Éleazár főpap; Ben Kosébát RABBI AQIBA Messiásnak és Csillagnak tekinti (mellékneve Bar Kochba, vagyis Csillag Fia, vö. Szám 24,17); üldözi a keresztényeket, mivel azok nem csatlakoztak a felkeléshez.

Marcellus erősítése ellenére Rufust gerillák szorongatják; Hadrianus JULIUS SEVERUS, Bretagne helytartóját küldi, aki személyesen érkezik.

134 elején **beveszik Jeruzsálemet.**

Rufus újjáépíti a várost, mint Aelia Capitolina: Afrodité temploma kerül a Kálvária és Krisztus sírja fölé, a templomtérré Jupiter, Junon és Minerva templomai épülnek.

135 augusztusában Bar Kochba halála.

Garizim hegyén templom épül Zeusz tiszteletére, a betlehemi barlang közelében Adonis szent fáját ültetik.

Az egyház vezetője Markusz püspök (kb. 135–155); a Transzjordániában és Szíriában szét-szóródott zsidókeresztények többnyire az **ebionita** szektát alkották (*Héberok evangéliuma, apokrif*), akik nem fogadták el a Messiás istenségét, és elutasították Pál leveleit.

